

БОМБА

Мирослав Ярославович – доктор сільськогосподарських наук, професор Львівського національного університету імені Івана Франка

БОМБА

Маргарита Іванівна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент Львівського національного університету природокористування

КОЦЬ

Сергій Ярославович – член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту фізіології рослин і генетики НАН України

Григорій Степанович Кияк
(03.01.1910—30.12.1987)

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ УЖИНОК ФУНДАТОРА ХЛІБОРОБСЬКОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

До 115-річчя члена-кореспондента
НАН України Г.С. Кияка

Статтю присвячено пам'яті видатного українського вченого в галузі рослинництва, лукивництва, землеробства і селекції, заслуженого діяча науки і техніки УРСР (1964), лауреата премії імені В.Я. Юр'єва АН УРСР (1970), доктора сільськогосподарських наук (1956), професора (1949), члена-кореспондента НАН України (1951) Григорія Степановича Кияка.

Григорій Степанович Кияк народився 3 січня 1910 р. у мальовничому селі Винники (нині це місто) під Львовом у заможній селянській родині Степана і Марії Кияків, які мали восьмеро дітей. Серед мешканців Винників родина була у великій пошані завдяки їхньому вмінню працювати на землі, доброті, шляхетності, сповідуванню духовних та національних цінностей.

Як пише у своїх спогадах колишній ректор Львівського державного аграрного університету академік НААН України Р.І. Тринько¹, Григорій Кияк мав щасливу долю, оскільки за рішенням більшовицької влади його, так само як, наприклад, Станіслава Людкевича, Ірину Вільде та низку інших особистостей, було віднесено до тієї частини галицької інтелігенції, яка мали утверджувати «торжество» сталінської національної політики. Це дало йому певні привілеї, зокрема бути обраним депутатом Верховної Ради СРСР, працювати на педагогічній ниві, продовжити займатися наукою після 1939 р.

Сьогодні ми можемо впевнено стверджувати, що фундаментальні дослідження та прикладні наукові здобутки Григорія Кияка визначили для західного регіону України пріоритетні напрями розвитку сільськогосподарської науки і практики, сприяли підвищенню продуктивності сільськогосподарського виробництва. Це був його час, його епоха на шляху до визнання як ученого зі світовим іменем.

¹ Тринько Р.І. Григорій Кияк — видатний фундатор аграрної науки та освіти. В кн.: *Кияк Григорій Степанович: до 100-річчя від дня народження*. Укл. В.Г. Влох. Львів: ЛДАУ, 2011. С. 16—18.

Григорій Кияк з майбутньою дружиною Іриною Могильницькою. 1935 р.

Насправді життєвий шлях Григорія Степановича був надзвичайно складним. Він зростає і загартовувався на Галицькій землі за різних державних устроїв, починаючи з Австро-Угорської імперії, новоствореної Західноукраїнської Народної Республіки, яка невдовзі після проголошення державної незалежності об'єдналася з Українською Народною Республікою, далі Польщі, гітлерівської Німеччини, Радянського Союзу. На превеликий жаль, не дожив Григорій Кияк до проголошення незалежності України, про яку мріяв усе своє життя.

Оскільки української школи у міжвоєнні часи у Винниках не було, батьки змушені були віддати Григорія на навчання до німецької початкової школи. Після її закінчення він навчався вже в державній українській гімназії, яку закінчив у 1930 р. і одразу вступив на рільничо-лісівничий факультет Львівської політехніки в Дублянах, яка натовді була польською державною вищою школою, а в 1934 р. здобув у ній диплом інженера-агронома.

Навчаючись, Григорій допомагав батькові у польових роботах, у саду і на пасіці. Любов до землі, до щоденної селянської праці визначили майбутні вподобання амбітного юнака — стати агрономом, творцем щедрих ланів, хліба насущного і сівачем хліборобської науки. Інакше кажучи, «не купував, а сам пізнав ціну маленької зернини».

Після закінчення навчання Григорій Кияк працював позаштатним асистентом класифікатора ґрунтів при кафедрі агрохімії і ґрунтознавства рільничо-лісового факультету Львівського політехнічного інституту, вивчав ґрунти і сільське господарство західної України від Полісся до Карпат, а зібраний матеріал використовував для складання карти ґрунтів західного регіону.

З 1936 р. як асистент науково-дослідної станції з освоєння боліт у м. Сарни Рівненської області вивчав проблему раціонального сільськогосподарського використання низинних боліт і торфовищ. На основі цих досліджень у 1939 р. у Львівському політехнічному інституті захистив дисертацію «Вплив сільськогосподарських культур і сівозмін на хімічні й фізичні властивості низинного торфовища» і здобув науковий ступінь доктора технічних наук. За весь період панування Польщі на теренах Галичини у 1921—1939 рр. він був єдиним українцем, який захистив докторат на рільничо-лісівничому факультеті Львівської політехніки².

У цій роботі Григорій Степанович зробив перші і досить вагомі кроки щодо збереження торфовищ, природних пасовищ, сіножатей і лук у західному регіоні України. Слід зазначити, що він завжди виступав проти тотальної меліорації земель Українського Полісся, вважаючи таку політику держави хибною і непродуманою, позаяк, на його думку, подальше осушення цих земель загрожувало порушенням водного балансу та збідненням біологічного розмаїття фауни і флори природних екосистем загалом.

Із приєднанням західних областей до УРСР у 1939 р. Григорій Кияк повернувся із Сарн до Львова і вже на сільськогосподарському факультеті Львівського політехнічного інституту з властивою йому наполегливістю докладав багато зусиль до створення засадничої основи розвитку рослинництва і лувківництва, працю-

² Львівський державний аграрний університет в іменах: науково-педагогічний склад у 1946—2006 роках: біографічно-бібліографічний довідник. За заг. ред. Г. Барабаша. Львів: ЛДАУ, 2006. С. 140—142.

ючи з 1940 р. на посаді доцента кафедри рослинництва.

У період німецької окупації 1941—1944 рр. Григорій Кияк викладав рослинництво і луківництво на сільськогосподарських курсах у Дублянах. Йому вдалося запобігти вивезенню до Німеччини цінного посівного матеріалу 200 місцевих форм і сортів сільськогосподарських культур, які й до сьогодні є цінним матеріалом для генетиків і селекціонерів.

Як свідомий українець він не стояв осторонь становлення і відродження української нації. У 1942 р. його обирають членом Наукового товариства імені Шевченка по математично-природничо-лікарській секції.

Після звільнення Львова від гітлерівської окупації Григорій Кияк завідував кафедрою загального землеробства і рослинництва Львівського політехнічного інституту. У 1945 р. ВАК Міністерства вищої освіти СРСР на підставі захищеного за часів Польщі докторату присудила йому науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук і вчене звання доцента.

Вже у 1946 р. Григорій Кияк стає на захист Науково-дослідної болотної станції Львівського політехнічного інституту, яка існувала в Дублянах із 1855 р. і проводила наукові дослідження торфових екосистем. Надії були, але здійсненню задумів перешкодила короткозорість державних чиновників. Як згадувала доцент Ніна Кириченко, професор Кияк казав: «Якби я був мільйонером, не шкодував би коштів для того, щоб ця станція працювала»³.

Починаючи з 1947 р. і впродовж наступних сорока років, тобто до кінця свого життя, Григорій Кияк завідував кафедрою рослинництва і луківництва на агрономічному факультеті Львівського сільськогосподарського інституту.

У 1949 р. ВАК МВО СРСР присвоїла Г.С. Кияку вчене звання професора, а вже в 1951 р. його як відомого вченого в галузі рослинництва було обрано членом-кореспондентом АН УРСР за спеціальністю «рослинництво (агробіологія)».

³ Зі спогадів Н.Я. Кириченко. В кн.: *Кияк Григорій Степанович: до 100-річчя від дня народження*. Укл. В.Г. Влох. Львів: ЛДАУ, 2011. С. 35—41.

Григорій Кияк за робочим столом у Львівському сільськогосподарському інституті

Потім для підсилення наукової діяльності Інституту агробіології АН УРСР активному вченому Галичини, добре відомому науковій спільноті талановитому досліднику доручили за сумісництвом керувати відділом рослинництва. На цій посаді він працював протягом 1951—1960 рр.

Після захисту в 1956 р. у Харківському сільськогосподарському інституті докторської дисертації «Яра пшениця у західних областях УРСР» Г.С. Кияку було присуджено вчений ступінь доктора сільськогосподарських наук, а в 1964 р. удостоєно почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки УРСР».

Плідну науково-дослідну роботу професор Кияк успішно поєднував із науково-організаційною та громадсько-політичною діяльністю. Як знаний учений зі світовим іменем він обирався членом Комітету з Державних премій УРСР у галузі науки і техніки, був членом кількох спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Григорій Кияк користувався авторитетом серед населення Львівщини, особливо серед галицької інтелігенції. Він тяжів до села, переймався проблемами селян, оскільки мав хліборобські корені. Його обирали депутатом Верховної Ради СРСР III і IV скликань (1950—1958), депутатом Львівської обласної ради народних депутатів (1947—1953). Зі статусом депутата та

Під час засідання кафедри. Зліва направо: І.Ф. Батюк, Р.Й. Тучапський, Г.С. Кияк, Н.Я. Кириченко

Григорій Кияк представляє сорт пшениці Дублянка 4 на Виставці досягнень сільського господарства

відомого вченого він міг допомагати мешканцям Карпатського краю просувати їхні запити і звернення, за що користувався в громаді великою пошаною⁴.

Григорій Степанович був неспокійною людиною, і цей неспокій приносив користь на творчій ниві. Його перу належать понад 200 наукових праць з проблем рослинництва, луквіництва, землеробства і селекції, серед яких не лише монографії, а й підручники, навчальні посібники, брошури, статті в провідних журналах колишнього Союзу і за кордоном, які поповнили фонди бібліотек вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів аграрного

⁴ Дубляни — історія аграрних студій у спогадах 1946—1996. За ред. О. Семковича. Львів: ЛДАУ, 1996.

профілю. Неодноразово перевидавалися його підручники «Рослинництво» (1968, 1974, 1980, 1982, 1992) і «Луквіництво» (українською — 1968, 1974, 1980 та російською — 1986), які набули широкої популярності, і кожне наступне видання він радикально оновлював з урахуванням останніх досягнень агрономічної науки. На цих підручниках зростало не одне покоління студентів.

Велику увагу учений приділяв промоції наукових досліджень, позаяк цього вимагало сільськогосподарське виробництво. У цьому контексті з-під його пера вийшло близько 300 науково-популярних статей у засобах масової інформації, які досить часто містили рекомендації щодо вирощування сільськогосподарських культур і були корисними як для фахівців сільського господарства, так і для широкого кола селян, які його дуже поважали.

Професор Кияк багато уваги приділяв також селекційній роботі. Він є автором семи сортів сільськогосподарських культур: озимої пшениці Галицька, ярої пшениці Дублянка 4, озимого жита Львівське, кормових бобів Коричневі, кормового гороху Львівський, озимого ріпаку Дублянський та ярого ріпаку Львівський, впровадження яких у виробництво дозволило аграріям значно наростити обсяги виробництва зерна, насамперед у західному регіоні країни. Ріпак озимий сорту Дублянський було районовано в 17 областях України, його вирощували на площі понад 200 тис. гектарів.

Особливо цінним селекційним матеріалом були сорти озимої пшениці Галичанка і ярої пшениці Дублянка 4. У роки Другої світової війни насіння цих сортів емігранти завезли до Канади, США та Великої Британії. Площі під ними швидко збільшувалися, оскільки рослини легко переносили тамтешні ґрунтово-погодні умови, були врожайними, що допомогло уникнути проблем із нестачею продовольчого зерна, а надалі їх використовували для створення вже місцевих сортів⁵.

⁵ Витрихівський П. Григорій Кияк та Українські пшениці. В кн.: *Кияк Григорій Степанович: до 100-річчя від дня народження*. Укл. В.Г. Влох. Львів: ЛДАУ, 2011. С. 41—42.

Учень професора доцент Р.Й. Тучапський згадував, що Григорій Кияк сміливо відстоював свої погляди. Він виступав проти деяких положень травопільної системи землеробства, був проти розширення площ посівів ярої пшениці в західному регіоні України за рахунок скорочення площі посівів озимої. Він не лише займався науковим пошуком, а й передбачив подальші напрями розвитку аграрної науки. Для прикладу, свого часу ріпак вважали культурою непотрібною, і його поступово витісняв соняшник. Проте професор Кияк був переконаний у його великому потенціалі, зокрема в розширенні посівних площ до 20 % загальної площі ріллі⁶.

Тоді особливо актуальною була проблема забезпечення тваринництва високоякісними зеленими кормами, оскільки площі під сіяними травами, луками і пасовищами стрімко зменшувалися. За ініціативою Григорія Степановича у 1980 р. на дослідному полі кафедри рослинництва і луківництва було започатковано унікальний на той час дослід з вирощування сіяних лучних трав у беззмінних посівах, у якому вивчали зміни видового складу трав під дією природних та антропогенних чинників. Результати цих досліджень, що тривали аж до 2009 р., стали великим поштовхом для розроблення концепції розвитку лучного і пасовищного кормовиробництва, насамперед для тих господарств, які спеціалізувалися на тваринництві та органічному землеробстві.

За цикл наукових робіт зі створення нових районованих сортів озимої пшениці Галицька, ярої пшениці Дублянка 4, озимого жита Львівське, озимого ріпаку Дублянський, кормових бобів Коричневі в 1970 р. Президія АН УРСР присудила Г.С. Кияку премію ім. В.Я. Юр'єва.

Григорій Степанович був надзвичайно яскравою і багатогранною особистістю, розумів і любив студентів, до нього тяжіла талановита молодь, бо він ніс у собі духовно невгасимий вогник молодості. Він вважав, що процес підготовки здібних молодих науковців

⁶ Тучапський Р.Й. Визначний вчений і патріот. В кн.: *Кияк Григорій Степанович: до 100-річчя від дня народження*. Укл. В.Г. Влох. Львів: ЛДАУ, 2011. С. 29—32.

Григорій Кияк із сином Юліаном у Каневі

має поєднувати навчання з роботою на дослідному полі, в лабораторії, а також з участю у студентському науковому гуртку та виступах на наукових конференціях. На його думку, саме національно свідомо студентська молодь може зруйнувати тоталітарну радянську систему і закласти підвалини для розбудови незалежної держави Україна.

Велику увагу професор Кияк приділяв вишколу наукових кадрів вищої кваліфікації. Він підготував цілу плеяду талановитих учнів, зокрема понад 30 кандидатів сільськогосподарських наук, четверо з яких стали потім докторами наук, а один — академіком ВАСГНІЛ. Григорій Степанович постійно дбав про творче зростання своїх учнів, їхнє духовне і професійне вдосконалення.

Григорій Кияк був людиною титанічної праці і багатогранної ерудиції у багатьох напрямках агрономічної науки, а тому зусилля своїх учнів спрямовував на вирішення найактуальніших проблем сільськогосподарського виробництва. Зокрема, дисертаційні роботи науковців Л.Є. Ломницького, А.М. Дармохвала, В.В. Лихочвора, В.Д. Михтюк було присвячено вдосконаленню технології вирощування озимої пшениці, А.Т. Загоруйка, П.М. Когути — ярої пшениці, Р.Й. Тучапського і Г.Ф. Курносової — сої,

Меморіальна таблиця-барельєф Григорію Кияку на корпусі Львівського національного університету природокористування

Д.М. Онищука — кормових бобів, Б.І. Воеводи — гороху, В.Г. Вольського, І.П. Кодимського, М.І. Бомби (Голиш) — кукурудзи, В.М. Издрика — гречки, Н.Я. Кириченко — рослин природних і сіяних лук, І.П. Проскури — кормового люпину, В.І. Проневича — проміжних кормових культур.

Водночас Григорій Степанович вирізнявся високою принциповістю, коли йшлося про наукові засади тієї чи іншої проблеми, був дуже вимогливим щодо проведення польових і лабораторних досліджень, апробації та оприлюднення в науковій періодиці їхніх результатів. Він послідовно дотримувався власних поглядів, а його непохитна впевненість у своїй правоті спиралася на надзвичайно широке наукове підґрунтя і рідкісне за глибиною розуміння природних явищ і зв'язків в агроecosистемах.

За вагомий внесок у розвиток аграрної науки, сільського господарства та плідну педагогічну діяльність Г.С. Кияка нагороджено орденом Леніна і орденом Трудового червоного прапора, медалями «За трудову доблесть», «За

доблесну працю», Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР, Великою золотою медаллю ВДНГ, чотирма бронзовими медалями ВДНГ і почесним дипломом ВДНГ.

Григорій Степанович завжди цінував працюючих і відданих науці колег, ставився до них надзвичайно доброзичливо, міг уважно вислухати й дати добру пораду і студенту, і лаборанту, і професору, завжди був готовий прийти на допомогу, якою б складною не здавалася проблема.

Ці традиції сповідує і його сім'я. Григорій Степанович був взірцевим батьком, разом із дружиною Іриною вони виховали п'ятеро дітей, які пішли батьківською стежиною і стали вченими: Юліан — доктором медичних наук, Степан — доктором фізико-математичних наук, Христина і Марія — кандидатами біологічних наук, а наймолодший, Володимир, — доктором біологічних наук, дослідником рослинного біорозмаїття Українських Карпат⁷.

У роки Незалежності України пам'ять про видатного вченого гідно вшанували відкриттям на кафедрі рослинництва і луківництва Львівського державного аграрного університету аудиторії імені Григорія Кияка, а на корпусі університету встановили бронзовий барельєф. Його іменем названо вулиці у м. Дубляни і м. Винники.

Григорій Степанович залишається у нашій пам'яті взірцем відданості аграрній науці та освіті, людиною високої культури й інтелігентності, прикладом професіоналізму, вчителем, громадським і політичним діячем та непересічною особистістю із загадковою і водночас переповненою великими подіями та досягненнями біографією — видатним ученим, творцем і носієм української культури, патріотом і вірним сином України.

⁷ Володимир Кияк. *Найдорожчі і незабутні. Тато і мама. Генеалогічна збірка*. Львів, 2023.

Myroslav Ya. Bomba

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7865-2111>

Margaryta I. Bomba

Lviv National Environmental University, Lviv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7753-4885>

Sergii Ya. Kots

Institute of Plant Physiology and Genetics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3477-793X>

LIFE AND CREATIVE HARVEST OF THE FOUNDER OF AGRICULTURAL SCIENCE AND EDUCATION

To the 115th anniversary of the Corresponding Member of the NAS of Ukraine H.S. Kyyak

The article is dedicated to the memory of the outstanding Ukrainian scientist in the field of crop cultivation, meadow management, agriculture and breeding, Honored Figure of Science and Technology of the Ukrainian SSR (1964), laureate of the V.Ya. Yuryev Prize of the Ukrainian SSR Academy of Sciences (1970), Doctor of Agricultural Sciences (1956), Professor (1949), Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine (1951) Hryhoriy S. Kyyak.

Cite this article: Bomba M.Ya., Bomba M.I., Kots S.Ya Life and creative harvest of the founder of agricultural science and education. To the 115th anniversary of the Corresponding Member of the NAS of Ukraine H.S. Kyyak. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (1): 83—89. <https://doi.org/10.15407/visn2025.01.083>